

KRIKŠČIONIŲ SAŽINĖS BALSAS

Kultūrai, kaip ir kultūringam žmogui, reikia jautrios budinančios sąžinės, kuri pastebėtų ir atsiliptų į visuomenės negeroves. Šiuo metu net pačiame jos himne „laisvųjų kraštu“ vadintoje Amerikoje – net jos pačioje valdžioje ėmė reikštis prievartos pastangos. Kad suvokę atsiliptume į jos negeroves, spausdinsime seriją straipsnių.

I. MANHATTANO DEKLARACIJA

Naujausios bendro krikščionių fronto pastangos JAV sutelktos visiškai neseniai. Jungtinė evangelikų, katalikų ir ortodoksų koalicija 2009 m. lapkričio 20 d. paskelbė vieningą dokumentą, pavadintą *Manhattano Deklaracija*. JAV valdžią perėmus Barackui Obamai, gausėjant konkrečių išpuolių prieš bendražmogiškas vertybes – prieš gyvybę, prieš tradicinę santuoką, prieš sąžinės ir religinio išpažinimo laisvę – ši krikščionių koalicija jungtiniu balsu viešai jas užstoja ir atskleidžia žmonėms daromą žalą (pvz., kai uždaromos ligoninės, kurios atsisako atlikti abortus, ir socialinės rūpybos institucijos, atsisakančios perduoti vaikus adaptuoti dviejų vyrų ar dviejų moterų poroms).

Pažymėtina, kad ši deklaracija nėra paskelbta kokių nors krikščionių Bažnyčių oficialių vadovybių (pvz., kaip JAV katalikų vyskupų konferencijos), bet išsivystė buriantis krikščionims dvasiškiams, mokslininkams, profesoriams, įvairių organizacijų vadovams, aktyviai veikiantiems ir susirūpinusiems dėl naujų įstatymų, kurie pažeidžia ligšiol pačių JAV saugotas sąžinės laisvės ir žmonių gyvybės teises.

Daugiau kaip pusė milijono asmenų pasirašė po šia *Manhattano Deklaracija*. Po ją pasirašė įvairių krikščionių Bendrijų vadovai – Ortodoksų Bažnyčios Amerikoje metropolitas primas Jonah Paffhausen, Philadelphijos kardinolas Justinas Rigali, Washingtono, DC, arkivyskupas Donald Wuerl, New Yorko arkivyskupas kardinolas Timothy M. Dolan, Išpažįstančiųjų Evangelikų Asociacijų prezidentas Leith Anderson, Anglikonų Bažnyčios Š. Amerikoje primas Robert W. Duncan ir kt. (Tekstas ir pasirašymo galimybė yra internete www.manhattandecclaration.org.)

Kristaus Evangelijos išsaukti darbai žmonijos labui

Deklaracijos pradžioje, pripažinus krikščioniškųjų institucijų ribotumus ir trūkumus, suminima visa aibė darbų, kuriuos Kristaus Evangelijos paskatinti krikščionys atliko žmonijos labui.

„Mes skelbiame palikimą tų krikščionių, kurie gynė nekaltas gyvybes, išgelbėdami kūdikius iš romėnų miestų šiukšlynų, taip viešai pasipriešindami imperijos pritarimui tokiam kūdikių žudymui. Su pagarba prisimename tuos tikinčiuosius, kurie aukojo savo gyvybę pasilikdami romėnų miestuose, slaugydami sergančiuosius ir mirstančius maro metu ir kurie verčiau drąsiai mirė kolizijuose, negu išdavė savo Viešpatį.

„Barbarų tautoms siautėjant Europoje, krikščionių vienuolynai išsaugojo ne tik Šventąjį Raštą, bet ir Vakarų kultūros literatūrą ir meną. Tai buvo krikščionys, kurie kovojo prieš vergijos blogį. 16 ir 17 amžiaus popiežių ediktai paskatino vergijos praktiką, jie ekskomunikavo kiekvieną, užsiimančią vergų prekyba. Evangelikai krikščionys Anglijoje, vadovaujami John Wesley ir William Wilberforco, užbaigė vergų prekybą tame krašte, pastarajam vadovaujant, jie sukūrė šimtus draugijų pagelbėti vargšams, kalinamiems ir vaikams, pri-

Carlo Maratti (1625–1713). „Marijos įvesdinimas į šventyklą“

verstinai dirbantiems prirakintiems prie mašinų.

„Europoje krikščionys pasisakė prieš karalių „dieviškas“ galias ir tai paruošė kelią moderniajai demokratijai. O Amerikoje krikščionės moterys buvo priekyje tų moterų, kurios moterims reikalavo balsavimo teisių. 1950–1960 m. kryžiaus karams civilinėms teisėms iškovoti vadovavo krikščionys, kurie rėmėsi Šventuoju Raštu, kad Dievo paveikslą pagarba sušvistų kiekviename žmoguje, nepaisant rasės, religijos, amžiaus ar klasės.

„Pasišventimas žmonių kilnumui vedė krikščionis veikti visai neseniai prabėgusiais dešimtmečiais, kad pasibaigtų nužmoginanti rykštė žmonių prekyba ir lytine vergove, jautriai pasirūpinti sergančiais AIDS Afrikoje, dirbti kitus darbus, ginant žmonių teises, pavyzdžiui, parūpinant geriamo vandens ar pastogę tūkstančiams vaikų, tapusių našlaičiais dėl

karo, ligų ar lyčių diskriminacijos.

„Krikščionys šiandien yra pašaukti skelbti brangios malonės Evangeliją, ginti vidinę žmogaus asmens laisvę ir užstoti bendrą gėrį. Būdama ištikima šiam pašaukimui, Bažnyčia, patarnaudama kitiems, gali padaryti didelį įnašą viešajam gėriui.“

„Mes esame ypatingai susijaudinę, kad mūsų tautoje tebėra kėsinamasi į negimusiųjų, neigaliųjų, senųjų gyvybę; kad mėginama pakeisti esminę santuokos institucijos sampratą, kad ji būtų pritaikyta madingoms šių laikų ideologijoms; kad religijos laisvė ir sąžinės teisės yra rimtai pažeidžiamos, naudojant prievartos instrumentus, mėginant tikinčius asmenis priversti kompromituoti savo giliausius įsitikinimus.“

„Kadangi žmogaus gyvybės šventumas, santuokos kilnumas kaip sandora tarp vyro (*husband*) ir žmonos, sąžinės ir religijos laisvė yra pamatiniai teisinumo ir bendro gėrio principai, mes esame krikščioniško tikėjimo įpareigoti juos ginti žodžiu ir veiksmu. Tai pažadame vieni kitiems.“

„Šioje deklaracijoje mes tvirtiname: 1) gilų, įgimtą ir lygų kiekvieno žmogaus kilnumą kaip kūrinio, sutvorto pagal paties Dievo paveikslą, turinčio lygaus kilnumo ir gyvybės įgimtas teises; 2) santuoką kaip vedybinę sandorą tarp vyro ir moters, sudarytą Dievo nuo pat sutvėrimo ir istoriškai tiek tikinčiųjų, tiek netikinčiųjų suvokiamą kaip pamatinę visuomenės instituciją; 3) religijos laisvę, kuri yra grindžiama Dievo charakteriu, Kristaus paveikslu ir pagal Dievo įvaizdį sukurtų žmonių įgimta laisve bei kilnumu.“

Galutinai šios deklaracijos skelbėjai taip apibūdina save ir savo teisę bei pareigą: „Mes esame krikščionys, kurie, peržengdami istorijoje susidariusius bažnytinius skirtumus, susibūrėme, kad patvirtintume savo teisę ir dar svarbiau – apglėbti savo pareigą kalbėti ir veikti ginant šias tiesas. Mes pasižadame vieni kitiems ir mūsų bendrininkams tikintiesiems, kad jokia žemiška galia, nei kultūrinė, nei politinė, neprivers mūsų nutilti ar nuolaidžiauti. Mūsų pareiga yra skelbti mūsų Viešpaties ir Išganytojo Jėzaus Kristaus Evangeliją, visoje jos pilnumoje, ir laiku, ir nelaiku. Tepadeda mums Dievas nesuklupti šioje mūsų pareigoje.

Kęstutis A. Trimakas

Kitame numeryje:

- Profesorių Česlovą Masaitį prisimenant
- Lietuvos dvarai – istorijos liudytojai
- Laura Sintija Černiauskaitė. Medaus mėnuo

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Kęstutis A. Trimakas. Krikščionių sąžinės balsas
- 2-as psl. Algis Vaškevičius. Sapiegų giminės istorija
- 3-as psl. Alvydas Šlepikas. Mano vardas – Marytė
- 4-as psl. Teodora Laima Zubovienė. LAWAA – 40
- 5-as psl. Bronius Nainys. Stasio Džiugo kūrybinis palikimas
- 6-as psl. Anelė Butkuvienė. Profesorius Liudas Vailionis (II)
- 7-as psl. Eugenijus Ignatavičius. Juozapėlis (IV)

Parodoje – garsiosios Sapiegų giminės istorija

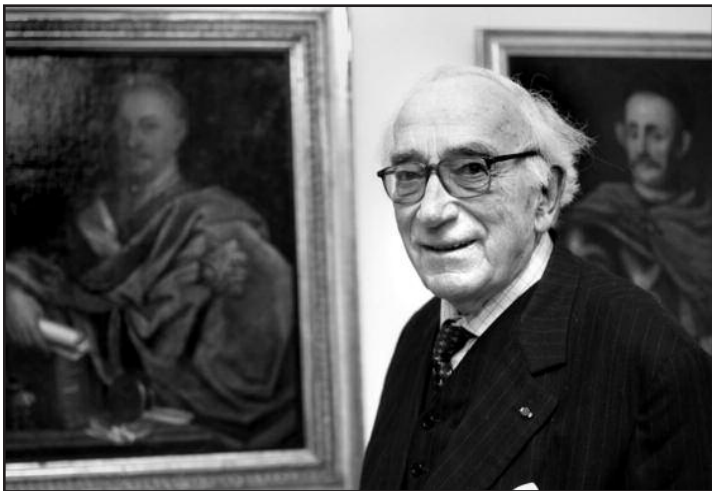
ALGIS VAŠKEVIČIUS

Iki gegužės pabaigos istoriniuose Vilniaus grafų Chodkevičių rūmuose įsikūrusios Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijos aštuoniose salėse lankytojus pasitinka tarptautinė paroda „Kryžiai yra dorybės ženklas, o Strėlė – pergalės... Sapiegos – valstybininkai, meno mecenatai ir kolekcininkai“, skirta vienai garsiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų gimiinių – kunigaikščiams Sapiegoms. Čia pristatoma Sapiegų genealogija, valstybinė veikla, menų ir mokslų mecenavimas, fundacijos, kolekcionavimas.

Parodoje galima pamatyti beveik 100 Sapiegų giminės atstovų portretų bei apie 200 unikalių dokumentų ir knygų, Sapiegoms priklausiusių tapybos, tekstilės, grafikos, auksakalystės ir kitų meno kūrinių, ginklų, kitų istorinių relikvijų. Autentiški XVI–XIX a. parodos rodiniai ir ikonografinė medžiaga atskleidžia ypatingus iškilių šios giminės atstovų nuopelnus Lietuvos, Lenkijos ir kitų Vidurio Rytų Europos kraštų meniniam bei kultūriniam paveldui, Lietuvos valstybingumo raidai.

Pastaraisiais metais Europoje labai populiarios parodos, skirtos žymiausioms valdovų dinastijoms, didikų giminėms, jų meniniam paveldui. Rusėniškos kilmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų giminei Sapiegoms skirta paroda paliudija ir glaudžius Lietuvos bei kitų Europos kraštų politinius, kultūrinius ir meninius ryšius, skaičiuojančius ne vieną šimtmetį. Rodinių parodai paskolino daugiau negu dešimt Lietuvos bei Lenkijos kultūros paveldo institucijų: muziejų, bibliotekų, archyvų ir bažnyčių.

Sapiegų giminės herbas – dvigubas kryžius,

Sapiegų palikuonis Mykolas Sapiega

kurio viršūnė užbaigiama strėle, vadinamas Lape (lenk. *Lis*). Šie heraldiniai ženklai siejami su Sapiegų dorybėmis ir pergalėmis, kuriomis daugelis giminės atstovų pasižymėjo valstybinėje arba visuomeninėje veikloje, karyboje, puoselėdami kultūrą ir meną. Kaip ir kitos garsios lietuvių kilmės didikų Radvilų giminės, taip ir Sapiegų giminės istorija – tai senosios Lietuvos valstybės, vėliau – iš dalies visos Abiejų Tautų Respublikos, austrų Galicijos, naujosios Lenkijos ir Lietuvos istorija.

Aktyvų Sapiegų dalyvavimą istorijos ir kultūros procesuose liudija po visą Vidurio ir Rytų Europos regioną pasklidusios bažnyčios, rūmai, vienuolynai, knygos, paveikslai, kiti meno kūriniai, dokumentai. Deja, daugelis Sapiegų paminklų prarasta arba telikę jų griuvėsiai, o iš kilnojamųjų vertybių rinkinių išliko tik jų nuotrupos, kurios liudija išskirtinius Sapiegų giminės ir atskirų jos atstovų nuopelnus stiprinant valstybę, kuriant jos kultūrą ir meną, saugant giminės atminimą.

Per 17 istoriškai aprėpiamų kartų yra žinoma 380 Sapiegų ir Sapiegaikių. Net 73 Sapiegų atstovai, kaip iškilūs istoriniai asmenys, įtraukti į išsamų Lenkijoje leidžiamą biografinį žodyną. Per 400 metų net 51 Sapiegų giminės atstovas buvo aukštas valstybės pareigūnas, 30 iš jų buvo Lietuvos senatoriai, net 11 – Lietuvos kancleriai ir pakancleriai, faktiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausybės vadovai. Taip pat jie užėmė kitų ministrų (pvz., Povilas Jonas, Kazimieras Jonas buvo garsūs etmonai), aukštų valstybės pareigūnų pos-

Parodos akimirkos

tus, buvo kariuomenės vadai. Sapiegų giminėje buvo net 4 vyskupai (Vilniaus vyskupas Aleksandras Kazimieras, Žemaičių vyskupas Paulius Pranciškus, Vilniaus vyskupas koadjutorius Juozapas Stanislovas ir Krokuvos arkivyskupas kardinolas Adomas Steponas), keliolika vaivadų ir kaštelionų.

Užimtų svarbiausių pareigybių Lietuvoje skaičiumi Sapiegos nusileido tik kunigaikščiams Radviloms. Sapiegų padėties išskirtinumą patvirtina ir jų giminystės ryšiai su kitomis iškiliausiomis Lietuvos ir Lenkijos giminėmis – Radvilomis, Chodkevičiais, Sanguškomis, Tiškevičiais, Pacais, taip pat Potockiais ir Braniciais.

Istoriniuose grafų Chodkevičių, su kuriais kunigaikščiai Sapiegos buvo susiję net 8 vedybomis, rūmų pirmosiose dviejose salėse lankytojai gali pamatyti 72 giminės atstovus iš unikalių Kodėnio bažnyčios portretų galerijos, sukurtos XVIII a. pradžioje. Čia yra ir legendinės kilmės ženklų – galerija pradedama Lietuvos didikų kunigaikščių Vytenio ir Gedimino portretais, kuriais savo kunigaikštiską kilmę grindė Sapiegos, akcentavę ir savo romėnišką šaknis.

Sapiegų giminės nuopelnai kultūros ir meno plėtros srityje pristatomi keturiose gretimose salėse. Sukaupti rodiniai padeda išvelgti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir visos Abiejų Tautų Respublikos, kaip Vakarų ir Rytų meno tradicijų sąveikos lauko, fenomeną.

Pirmiausia atskleidžiamas Sapiegų indėlis į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sakralinio meno paveldą. Parodoje taip pat pristatomos unikali sakralinės vertybės, susijusios su Sapiegų dėmesiu Bažnyčiai. Tai vieno dosniausių visų laikų Lietuvos mecenato pakanclerio Kazimiero Leono Sapiegos Vilniaus katedrai testamentu paliktos įstabių Briuselio XVII a. vidurio gobelenų kolekcijos išlikę audiniai, sidabriniai ir auksiniai liturginiai indai, su Sapiegomis susiję prabangūs liturginiai rūbai.

Greta sakralinės dailės kūrinių pateikiamos ir XIX–XX a. pradžioje sukauptos pasaulietinio pobūdžio meno vertybės – paveikslai, meniniai audiniai, kiti taikomosios dailės kūriniai. Ginklų ir šarvų rinkinyje savo istorine reikšme išsiskiria Osmanų kariuomenės, 1683 m. pralaimėjusios Vienos apgultį, vadovo Kara Mustafos sulaužyto kardo geležtė. Tai itin vertingas Abiejų Tautų Respublikos karines pergales liudijantis karo trofėjus.

Sapiegų nuopelnus kultūrai ir menui galima pamatyti salėje, kurioje pristatomi dosniausių fundatorių, pirmiausia pakanclerio Kazimiero Leono Sapiegos, portretai, bažnyčių ir rūmų statybas, jų prabangą liudijantys inventoriai, fundaciniai ir kiti dokumentai, Sapiegų inicijuotų architektūrinių ansamblių istoriniai bei šiuolaikiniai atvaizdai.

Sapiegų giminės herbas

Atskira parodos salė skirta Sapiegų giminės nuopelnams Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo raidai atskleisti. Joje rodomi žymiausių giminės atstovų, bene labiausiai nusipelnusių Lietuvos valstybės, jos teisės istorijai, portretai, kuriuose pavaizduoti Lietuvos kancleriai, etmonai, Vilniaus vaivados, kiti aukščiausi pareigūnai. Parodą užbaigia Sapiegų bibliotekų turtingus rinkinius primenančios vertybės – knygos, dokumentai, grafikos darbai, piešiniai ir pan. Parodos erdvėse taip pat rodomi pagrindinių Sapiegų inicijuotų architektūrinių ansamblių – bažnyčių, vienuolynų ir rūmų – istoriniai atvaizdai ir šiuolaikinės fotografijos, dažnai liudijančios apgailėtiną nekilnojamojo kultūros ir meno paveldo būklę.

Sprendimą surengti tokią išskirtinę parodą nulėmė ta aplinkybė, kad, bendradarbiaujant su giminės senjoru kunigaikščiu Mykolu Sapiega, per kelis dešimtmečius Lenkijos Krokuvos mieste esančiai Vavelio piliai pavyko sukaupti didžiausią Sapiegų giminės meninio paveldo vertybių kolekciją, kuri čia buvo saugoma nuo pokario audrų. Rengiant parodą, šią kolekciją papildė kitose Lenkijos ir Lietuvos kultūros institucijose saugomi rodiniai, susiję su Sapiegų gimine. Sapiegoms skirta paroda Vavelio karališkojoje pilyje veikė praėjusių metų pabaigoje ir sulaukė 26 tūkstančių lankytojų.

Į parodos Vilniuje atidarymą buvo atvykęs ir Sapiegų giminės palikuonis Mykolas Sapiega, kuris labai džiaugėsi apsilankymu Lietuvoje. Parodos rengėjai tikisi, kad susipažinti su vienos garsiausių Lietuvos didikų gimiinių istorija ir paveldu atvykę lankytojai patirs neišdildomą estetinių išpūdžių bei bendros praeities pažinimo džiaugsmą. Ir išties parodos salėse nuolat galima pamatyti daug lankytojų, kurie čia atranda daug įdomių ir netikėtų dalykų iš garbingos mūsų visų praeities. □

Alvydas Šlepikas

MANO VARDAS – MARYTĖ

(Ištrauka iš romano)

Miestelio aikštė šalia parduotuvės. Atvažiuoja dengtas sunkvežimis su prekėmis.

Trys berniukai ir Renatė laukia patogaus momento.

Sunkvežimis pravažiuoja pro krautuve, pypteli ir įsuka į užpakalinį kiemą, kur yra tarnybinis įėjimas.

Pardavėja Stasė ir vairuotojas. Pardavėja pasirašo važtaraščius, abu neša iš mašinos po padėklą su formine, nelabai išvaizdžia juoda duona.

Duona dabar tai vis pusžalė ir pusžalė, atsidūsta pardavėja Stasė.

Pardavėja ir vairuotojas dingsta parduotuvės sandėlyje.

Pro pastato kampą viską seka vaikai.

Bėgam... dabar... šūkteli Rudolfas.

Renatė kiek sudvejoja, tačiau bėga prie mašinos kartu su kitais. Jie prišoka prie duonos, griebia, kas ką nutveria.

Iš parduotuvės garsiai šaukdamas pasirodo vairuotojas. Jis bebėgdamas segasi diržą.

Aš jum, vagiškai prakeikti... kad jus kur šunes... piktai šaukia vairuotojas.

Vaikai kiek įkabindami metasi į visas šalis. Paskutinė lieka Renatė, ji tarsi pasimeta, spaudžia prie krūtinės spėtą nutverti bandelę, koja slysteli, ji išsitiesia ant pilvo.

Kaip šuniūkštį už pakarpos nugriebia mergaitę vairuotojas ir piktai papurto, o paskui užsimoja ir muša diržu. Renatė šaukia, bet jai ir baisu, ir gėda, ir skauda.

Vairuotojo veidas net raudonas iš išiučio, jis plaka ir plaka, kur pakliūva.

Iš parduotuvės sandėlio atbėga pardavėja, ji griebia vairuotojui už rankos.

Liaukis, liaukis, dėl Dievo meilės...

Vagilka, prakeikta vagilka...

Ji vaikas, vaikas... Paleisk ją, nemušk, paleisk...

Kaip utėlių dabar jų visur, kaip utėlių...

Renatė nukrinta ant žemės, iš rankų išsprūsta bandelė. Renatė guli ant nugaros, pilnomis pykčio ir baimės akimis žvelgia į nežinoma kalba šnekančią moterį.

Renatė šliaužia ant nugaros, jai skauda, ji pastebi nukritusią bandelę ir godžiai griebia ją, pasiryžusi niekam neatiduoti.

Reikia skūron kol jauni duot, paskui bus per vėlu... Matai, kokiom akim žiūri, matai?

Pardavėja Stasė klausia Renatės, iš kur tu, kas tavo mama? Nebijok manęs, kam gi tu vagi? Negalima vogt, negalima vogt...

Vairuotojas neša prekių padėklą, jinai gi vokieta... vokieta, iš tų vilkiukų, dabar jų pilnos pamiškės, kaip utėlių, viską vagia, viską... duoneliau-na...

Stasė klausia vokiškai, tu vokiėtė? Ar supranti mane?

Renatė linkteli galva.

Nebijok, nebijok manęs, tik nebėk, negalima vogt, negalima... Ar tu alkana?

Renatė linkteli.

Vairuotojas žiūri į jas, nusijuokia, lyg sakytų: ką su tom bobom padarysi, nusispjauna, sėda į mašiną, šūkteli, važtaraštis ant dėžės...

Prekes atvežusi mašina sunkiai išjuda iš duobeto parduotuvės kiemo.

Kur tavo mama? Klausia Stasė.

Pamečiau...

Moteris žvelgia į išsigandusią sumuštą mergytę ir jai taip suspaudžia krūtinę.

Vargšele tu, vargšele...

Renatė žiūri į Stasę, ji galbūt ima pasitikėt šia jauna moterim.

Stasė padrašinamai nusišypso.

Renatė sėdi kubile su šiltu vandeniu, visa apsupta putų, kyla garas.

Girdėti Mikitos ir sribų girti šūkčiojimai, jie stumdosi priemenėj.

Rytprūsių gyventojai traukiasi nuo artėjančios Raudonosios armijos

Stasė prausia mergaitę, trenka jos plaukus.

Pro langą į kiemą žvilgčioja Elzė, ten dar šmirinėja kažkoks girtas žmogus su šautuvu. Elzė – vyresnioji Stasės sesuo senmergė. Elzė visada atrodo piktai ir susiraukusi, tarsi slėptų išpuvsius dantis, tačiau ji vis šneka nesustodama kaip grąžtas.

Rytprūsiai šiandien

Stasę gąsdina sribų šūkavimai, tačiau ji stengiasi to neparodyti, o Elzė vis šneka.

Parsivesk tu man vokieta, ar tu žinai, kad reikia registruot juos apylinkės taryboj, šituos vokičių vaikus, jie čia eina, elgetauja, vagia, jie ligas platina gal, jie gi mirtis yra, o dar kai mūsų troboj šitie rusai, šitie sribai, kai čia kasdien girti šlitinėja, tu nori, kad mus išvežtų, kad mus Sibirą visus ištara-bonytų, kam tau reikia šitos mergiotės, kam tau jos reikia dabar, kai ištekejai, kai turi vyrą, kai patys turėsit vaikų... ar tu važiuosi dėl jos Sibirą? Tu nori, kad ir mane išvežtų per tave, per tavo gerumus, per šitą mergiotę, su kuria ir susikalbėt gali tik tyliai, tik puse lūpų, kad niekas neužgirstų, kad vokiškai kalbi...

Stasė su dideliu rankšluosčiu apgaubia Renatę, iškelia iš kubilio, šluosto ją.

Stasė sako Renatei, bet lietuviškai, kaip gerai, kad tu nieko nesupranti, ką ta pikčiurna mano sesuo burba.

Stasė išneša Renatę, susuptą į rankšluostį, neša į didįjį kambarį, kur paklota mergaitėi.

Kambary pastato ją ant kėdės.

Tuoj aš tau duosiu naktinius marškinius, jie tau bus dideli... (*Juokiasi*). Nes tai mano marškiniai, bet rytoj aš tau pasiūsiu gražius gražius marškinius ir suknelę... dabar tau reikia pamiegoti...

Stasė iš spintos ištraukia naktinius savo marškinius, apvelka jais Renatę, paguldo į paklotą baltą lovą. Sėdi ant lovos krašto, glosto mergaitės galvą.

Renatė ištiesia į ją rankas.

Stasė prigula šalia vaiko.

Renatė staiga apsikabina ją iš visų jėgų.

Būk mano mama, būk mano mama...

Būsiu... būsiu... prizuodu... Ištaria tyliai Stasė ir pabučiuoja vaiko galvą.

Renatės akys merkiiasi.

Troba dviem galais, iš tos dalies, kurioje gyvena sribai, išlenda apsimiegojęs Mikita. Jis išsitraukia papirosą, prisideda ir žiūri į švytintį žiemą, ant peties jam kyburiuoja šautuvas.

Mikita mato, kaip kiemo gale prie tvarto ar daržinės Antanas skaldo malkas, o šalia jo – Renatė, kuri rodo, kurią malką skaldyti.

Mikitai iš burnos virsta garai ir dūmai.

Antanas linksmas skaldo malkas. Jis stiprus, skaldo lengvai, krūva auga.

Renatė ridena didelę snieguotą pliauską.

Antanas juokiasi: aš ją vienu smūgiu perkelsiu, duok sunkesnę.

Renatė šypsosi, ji jau nebebijo šito didelio žmogaus su kirviu.

Netikėtai prieina kuprelis Mikita.

Kodėl ne darbe?

Renatė krūpteli iš išgąščio. Ji žiūri išsigandusi į kuprelį.

Žmonės pirmiausia pasisveikina, kiaulė ir ta kriuktelė.

Iš kur malkų gavai, kas leido pjaut?

Iš savo tėvo miško, sako Antanas.

Dabar visi miškai valstybės, sako Mikita ir kaip keistai žiūri į Renatę. Renatė traukiasi prie daržinės sienos.

Girininkas davė išvartų prisipjaut, sako Antanas.

Kas tu tokia? Klausia Mikita. Renatė tyli.

Man atrodo, kad čia vokieta.

Čia ne vokieta, čia mano žmonos sesers dukra iš Kauno, mieste dabar nelabai kas yra valgyt...

A mnė kažetsia, čto eto niemka. Ko tyli tu, ko žiūri į mane.

Negąsdink, matai, kad vaikas bijo svetimo žmogaus.

Vokieta, taip? Koks tavo vardas? Koks tavo vardas? Vokieta?

Renatė ištaria lietuviškai ir labai aiškiai: Mano vardas – Marytė. Mano vardas – Marytė.

Matai, jos vardas Marytė, aš gi tau sakiau...

Mikita ilgai žiūri į Renatę, paskui kreivai nusišiepia, nusispjauna ir nueina miestelio pusėn.

Nukelta į 8 psl.

Amerikos lietuvių moterų dailininkių draugijai LAWAA – 40

TEODORA LAIMA ZUBOVIENĖ

Pirmas svarus jubiliejus, 40 metų – tikroji moters kūrėjos branda. Moterims skirta šią brandą patvirtinanti graži, nerimastinga, atvirumu viliojanti paroda. Garbė ir šlovė moterims dailininkėms, draugijon susibūrusioms, įžiebusioms kūrybos židini, kuris, nuolat degdamas, kviečia naujas kartas ir negėsta, kurstomas jaunų rankų. Kartais vos rusena, bet štai ir vėl, lyg pavasariniam vėjui padvelkus, išplieskia. Amerikos lietuvių dailininkių darbai sugrįžta į muziejaus sales ne tik atskleisti paskutiniųjų metų kūrybos panoramos, bet ir parodyti, kas „nusėdė“, išsaugota pačių kūrėjų rinkiniuose.

Parodoje, kuri bus atidaryta 2012 gegužės 6 d., sekmadienį, 2 val. p. p. St. Balzeko lietuvių kultūros muziejuje, dalyvauja dvidešimt aštuonios įvairaus amžiaus, užtat jaunos širdimi kūrėjos – skirtingų gyvenimo patirčių, besimokančios ar jau baigusios įvairiausias studijas, pradedančios kūrybinį kelią ar jau seniai ištikimai keliaujančios kūrybos erdvėmis. Vienu žodžiu – dailininkės, visos kaip viena šeima: močiutės, motinos, dukros, seserys, draugės. Jas jungia lietuviška kilmė ir noras bendrauti meno pasaulyje.

Prieš 41 metus Amerikoje draugiją būrusi Vanda Balukienė ir jaunų, išradingų, pažangiai mąstančių dailininkių grupelė, pasiryžusi puoselėti, energingiau plėtoti meninę veiklą, ruošti parodas ne tik lietuvių, bet ir amerikiečių erdvėse, į pirmąją parodą pakvietė 1972 metais. Moterų dailininkės įrodė, kad sugeba rūpintis šeima, auginti vaikus ir studijuoti, siekti karjeros ir kurti, ir tapo svarbiomis švietėjiškos misijos dalyvėmis meno kūrybos raidos kelyje. Meno mėgėjų atmintyje turėjo išlikti pirmųjų 1974, 1977 ir vėlesnių, plačiai nuskambėjusių, gražiai įvertintų parodų įspūdžiai.

Dailininkės savo tikslą pasiekė: parodas rengė Vanderpoel galerijoje, Beverly Arts Center, Hyde Park Art Center, Barat College, University Club of Chicago, Gary Arts League, Mitchell Art Museum, Chicago Press Club, Evanston Art Center ir kitur, neaplenkdamos ir lietuviškų kultūros centrų. Ilgai garsas sklido apie „Mitologines būtybes lietuvių tautosakoje“ (Čiurlionio galerija, 1981, „Galerija“ 1982), kur dailininkės Ados Sutkuvienės „Vėlių medis“ turbūt geriausiai perteikė visos parodos dvasią. 1984 metais dailininkės jau stebino meno gerbėjus nepaprastu išradingumu, kurdamos „Ant popieriaus ir iš siūlų“, o 1986 m. drau-

Vaiva Rimeika. Menas

Ada Sutkuvienė. „Meditacija. Šventieji vandenys“

gijos gyvavimo 15 metų sukaktį pasitiko plačiai spaudoje išgarsinta paroda „Žvilgsnis į save“. Vyresnioji lietuvių menininkių karta jautriai puoselėjo tradicijas, drąsiai įsiliejo į 7–8 dešimtmetį iškilusių pasaulinės dailės krypčių tėkmę, dalyvavo parodose ne tik Amerikoje, Europoje, tačiau savo darbais sugrįžo ir į Lietuvą.

2002 m. atjaunėjusi Amerikos lietuvių moterų dailininkių draugija priminė, kad ji gyvuoja – įspūdinga paroda „Interactions“ buvo atidaryta Michigano mieste, IN, „The John G. Blank center for the Arts“. Vėliau, pavadinta „Minčių deriniais“, persikėlė į Lietuvių dailės muziejų Lemonte. 2004-aisiais LDM Lemonte dailininkės atskleidė, kaip žodžio „Fantazija“ skambesys atveria kūrybai mintis. Pasišėmimas didžiulis ir ... tyla.

Jos nebuvo išsiskyrusios, tik nerengė bendrų parodų Amerikoje, jos kūrė ir lankė vienos kitas personalinėse parodose, džiaugėsi, kai bičiulių kūryba keliaudavo į gimtąją šalį ir ten surasdavo savo erdvę lietuvių meno pasaulyje. Štai Ona Cepelė: „...nuo 1989 metų kas 5 metai dalyvauju Žemaičių dailės parodose“ Lietuvoje. Dabartis nuostabiai puiki. Amerikos lietuvių moterų dailininkių draugija švenčia, atidaroma paroda. Paveikslai iškabinti ir katalogas, sukurtas Rasos Sutkutės, Jūsų rankose. Daiva Karužaitė, šios parodos variklis, kažkada pasakė atminty įstrigusius žodžius:

„...mano nuomone, visas menas yra apie meilę.

Nora Aušrienė. „Vėjas“. Porcelianas

Ona Cepelienė. „Landscape“

Saulė Piktyt. „Ship a Place to Dream“

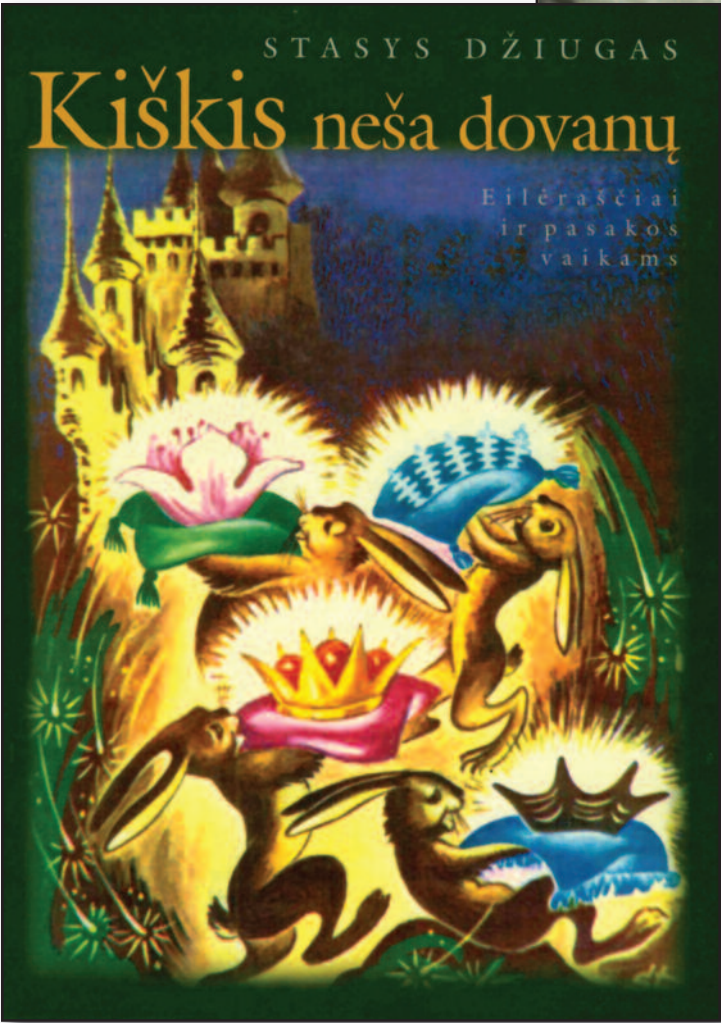
Stasio Džiugo kūrybinis palikimas

BRONIUS NAINYS

*Pasakykit, debesėliai
Iš aukštos mėlynės,
Kur jūs skrendat, ar nerandat,
Kaip ir aš, Tėvynės?*

Kartoju posmelį, kuriuo prieš metus pradėjau atsisveikinamąjį rašinį, į Amžinybę išlydėdamas savo daugia­metį bendradarbį, mielą bičiulį Stasį Džiugą. Kartoju aš ir daug kas jį kartos, užsukęs į dabartinę jo amžinąją poilsiavietę lietuvių Šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje, nes šis vienas jo kūrybos deimančiukų iškaltas šeimos pastatytame puošniame granito paminkle, skirtame Stasio Džiugo atminimui.

Taigi prieš metus, o rodos, dar tik vakar, su Stasiu kalbėjau telefonu, dejuodamas, beje, taip pat, kaip ir jis, jau nebe apie tokį gražų kaip šis paminklas kazimierinėse kapinėse Lietuvos gyvenimą, kuriuo abu, kiek galėdami, domėjomės ir bent kartą per savaitę aptardavome. Nes jis mudviem abiem vienodai rūpėjo. O Stasys mo-

kėjo jį, dargi labai gražiai, papuošti savo kūryboje ir palikti ateities kartoms. Ypač jaunimui, kurį jis nė kiek ne mažiau mylėjo, negu Tėvynę. O kaip raseiniškis Stasys ją mylėjo, tegalima pasakyti tik jo paties žodžiais, sudėtais į eiliuotą kūrybą. Ir dar tokiais, kuriuos suprasti galėjo vos tik skaityti pramokęs pirmaskyris, arba tik išgirdęs darželinukas. Čia ir buvo pats tikrasis poeto Stasio Džiugo kūrybos pasaulis. Tačiau visgi gaila, kad tik anas, sakyčiau, senasis, vadinamas tarpukario nepriklausomos Lietuvos gyvenimu, nes savo kūrybingą plunksną Stasys jau seniai pamiršo. Ir jaučiu – dėl labai būdingos priežasties: šiandienį lietuvių tautos gyvenimą puošti tektų jau kitokiais paveikslais.

Stasys Džiugas – vaikų poetas. Dargi ir lietuviškas, tautinis. Eilėraščius ir pasakėles rašė lietuviams vaikams. Tačiau tai irgi ne visiška teisybė, nes jo meilė gamtai, jos grožiui ir sugebėjimas visa tai perteikti jauniausiam skaitytojui, neaptverti vien tik lietuviška tvora, nes kūrybos pagrindiniai veikėjai, kaip, pvz., kiškis, šuniukas, katinukas, paukščiukas, pavasario žibutės ir debesėliai taip

pat mieli bei patrauklūs ir Europos lygumų vaikams, ir mažiesiems amerikiečiams. Reikia tik gabaus vertėjo. Jo kūryba buvo labai sėkminga. Tokia tapo vos tik išvydusi pasaulį, nes atitiko laiko dvasią. Ypač tarp išeivių. Iš Tėvynės išvyti ir dar prieš savo didįjį išsi­barstymą po pasaulį laikinai apsistoję karo sugriautoje Vokietijoje, jie jau pajuto ir savo naują, tačiau labai didelį uždavinį – lietuvybės išlaikymą, kurio pagrindas buvo lietuvių kalba ir lietuviškoji kultūra. Tad tuojau pat į šį darbą lauką ir kibo: sugriautų buvusių kareivinių dar likusiuose kampeliuose nors ir nedideliais telkiniais apgyvendinti, ten pat steigė lietuviškas pradžios mokyklas, gimnazijas, choras, dainų, tautinių šokių ansamblius, buvo net už universiteto užsikabinę ir mokė augančią kartą, ypač didelį dėmesį skirdami lietuviškumui. Mokymui reikėjo medžiagos, kurios iš Tėvynės buvo išsivežta labai mažai. Turimą reikėjo dauginti, bet taip pat ir kurti naują. Tai labai gerai suprato ir S. Džiugas. Čia pasirodė ir pirmieji jo eilėraščiai, išleisti iš rankraščių, atsigabentų dar iš Lietuvos, ir sukurti nauji. Ir, be abejo, pagal poreikį – tautinėmis temomis. Juose ir išryškėjo Stasio meilė Tėvynės gamtai ir jos puoselėjimas: mėlynos, pilkais debesėliais papuoštos padangės, tyliai sruvenantys upeliai, ramiai ošiantys miškeliai, gausybe spalvų žydinčios pievos ir po jas laisvu nuo mokyklos, kurią uoliai lankė ir Džiugo puošiami tinginukai bei neklaužados, laiku, taip pat per Kalėdų, Velykų ir vasaros atostogas, vaikydami greitakojus kiškius ir kitus pievų gyventojus linksmiai zujantys vaikai. Tai labai gražiai apsakytą jo eilėraštyje „Į mokyklą“:

*Jau sudie, pievele,
Mūsų numylėta,
Daug teikei mums džiaugsmo,
Kol buvai gėlėta.*

*Jau sudie, miškeli,
Be lapelių, plikas,
Kur linksmiai uogavom
Algis, aš ir Mikas.*

*Jau sudie, padangių
Pilkas debesėli,
Tu palaištei pievą,
Juodą pūdytelį {...}*

*Eisiu, o tai eisiu
Į mokyklos suolą –
Ten jaunystės džiaugsmas
Niekad neprapuola.*

*Ten sau į galvelę
Dėsiu knygų raštą,
O širdy nešiosiu
Mielą gimtą kraštą.*

Mylimiausias S. Džiugo kūrybos veikėjas ir geriausias vaikų draugas yra kiškis. Jis ne tik mielas, draugiškas, dovanas vaikams dalinantis, bet ir sumanus, ir netgi drąsus. Šoka gelbėti net vilko pagautų neklaužadų. Visi Džiugo nupieštos gamtos gyventojai yra kaimyniški, tarp savęs gerai sugyvena, kartu linksminasi, kartu švenčia lietuviškas ir katalikiškas šventes, vardines, geria lietuvišką alutį, vieni kitiems padeda suruošti „baliukus“. Kiškiams net meškos talkininkauja:

*Atvežė meška pyrago
Ir alaus dvi statines,
Ūšim, gersim, šokinėsim
Per žaliąsias Sekmines.*

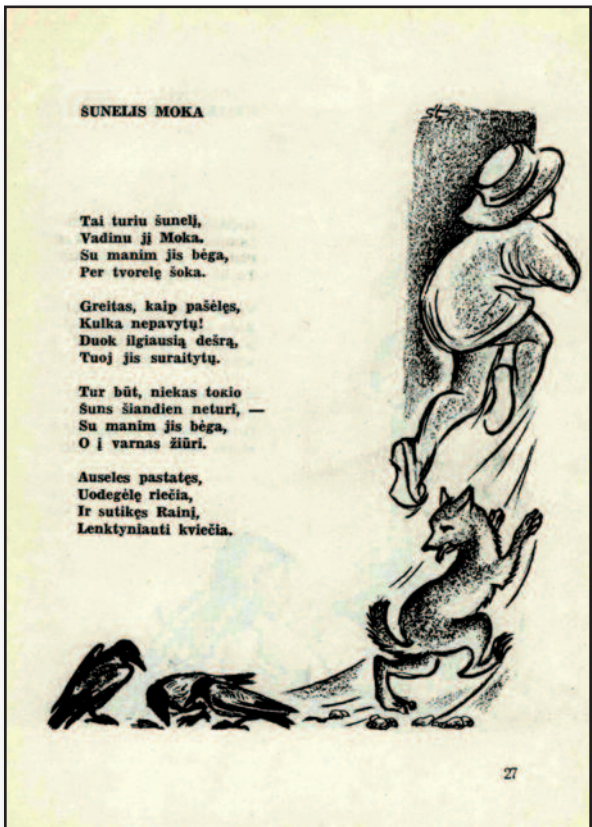
Gera sutaria ir jo katytės su šuniukais, o pastarieji dar ir varnas vilioja:

*Turbūt, niekas tokio
Šuns šiandien neturi, –
Su manim jis bėga,
O į varnas žiūri.*

*Auseles pastatęs,
Uodegėlę riečia,
Ir sutikęs Rainį,
Lenktyniauti kviečia.*

„Stasys Džiugas rašo, naudodamas labai paprastą, vaikams suprantamą, jokiais pagražinimais bei metaforomis neperkrautą žodį, – rašoma apie jį 1992 m. Čikagoje išleistoje lietuvių išeivius rašytojus aptariančioje knygoje ‘Lietuvių egzodo literatūra’. Tiksliai sueiliuotas ar pasakojimu pateiktas sakinyss skaitytojui atsiveria iš karto. Todėl tekstai tiko ir populiarioms dainelėms”. Pavyzdžiui, dar ir šiandien ne vienas iš savo vaikystės dienų atsimena tokį žygio maršiuką:

Nukelta į 8 psl.

Profesorius Liudas Vailionis

ANELĖ BUTKUVIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2012 m. balandžio 21 d. „Kultūroje“

Lietuvoje

Pokario suirutė, įtempti jaunos Lietuvos valstybės santykiai su Lenkija apsunkino Vailionio kelionę į Lietuvą, bet 1919 m. rugpjūčio mėnesį jis jau pasiekė karo nusiaubtus gimtuosius Mizarus. Pabuvęs čia kelias dienas, jis išskubėjo į laikinąją sostinę – Kauną, kuriame vyko intensyvus valstybės kuriamasis darbas.

Kaune susibūrė bendraminčių grupė – gamtininkas Tadas Ivanauskas, jo žmona Honorata, matematikas Zigmas Žemaitis, istorikas Augustinas Janulaitis, psichologas Jonas Vabalas – Gudaitis. Jie visi buvo Vakarų Europos arba Rusijos universitetų auklėtiniai, gerai supratę, kokie dideli darbai laukia ką tik atsikūrusios Lietuvos valstybės ir kad be savos inteligentijos kuriamasis darbas neįmanomas. Visų mintis viena – Lietuvai reikalinga aukštoji mokykla. 1919 m. rugsėjo 5 d. buvo parengtas Memorandumas vyriausybei, kuriame sakoma, kad visoms valdymo šakoms neužteks specialistų ir „*trūkumą gali pašalinti tiktai sava, mūsų pačių suorganizuota aukštoji mokykla.*“ (cit. pagal ten pat, p. 64). Memorandumą pasirašė Z. Žemaitis, T. Ivanauskas, L. Vailionis. Memorandumas buvo įteiktas ministrui pirmininkui Juozui Tūbeliui ir prezidentui Antanui Smetonai. Po kelių savaičių buvo įkurta Aukštųjų kursų draugija, jos išdininuku tapo Vailionis. Draugija ieškojo lėšų, patalpų, dėstytojų. 1920 m. sausio 27 d. Aukštieji kursai, kuriuose buvo šeši skyriai, buvo atidaryti. Vailionis su dviem kolegom tapo atsakingas už Gamtos skyrių. Sunkumų pradėjusių veikti kursų darbe buvo daug. Studentų gamtininkų užsiėmimai vykdavo Gamtos tyrimo stotyje, įkurtoje 1919 m. vasarą, dviejuose mažuose kambarėliuose. Juose glaudėsi ir profesorius botanikas Konstantinas Rėgelis, kilimo iš Šveicarijos, Peterburge baigęs gamtos mokslus, organizatorių kvietimu atvykęs dėstyti kursuose.

1922 m. vasario 16 d. Aukštųjų kursų bazėje buvo įkurtas Lietuvos universitetas. Liudas Vailionis – Gamtos – matematikos fakulteto docentas, jis vadovavo augalų anatomijos ir fiziologijos laboratorijai, tapo šios mokslo šakos pradininku Lietuvoje. Studentams gamtininkams jis skaitė dvi disciplinas – augalų anatomiją, morfologiją ir augalų fiziologiją, kelis kursus medikams ir farmacininkams. Jis išugdė Lietuvoje mokslininkus botanikus, tęsčiusius savo mokytojo pradėtus darbus. Organizacinio ir pedagoginio darbo krūvis neleisdavo mokslininkui visiškai atsidėti moksliniam tiriamajam darbui. Viename laiške jis skundėsi: *Noras grįžti prie apleistų darbų traukte traukia, deja, tik atsisėsiu, išsikraustysiu daiktus, prisitaikysiu dirbti, žiūrėk, reikia tai eiti į posėdį, tai į paskaitą, tai pagalios remia pusiaunaktį – metas gulti. [...] Tad mano augalai vis dar laukia. (ten pat, p. 78).* Universitetas planavo jį išsiųsti į užsienį užbaigti doktorato. Vailionis laikėsi principo – išugdyti pačią, išsiųsti jaunos, perspektyvius darbuotojus į garsius Europos mokslo židinius ir tik tada pasirūpinti savimi. Į Graco universitetą Austrijoje Vailionio rūpesčiu išvažiavo Jonas Dagys.

Nors ir labai stokodamas laiko, per nepilnus 17 darbo universitete metų Liudas Vailionis paskelbė apie 20 mokslo darbų, iš kurių reikšmingiausi Nemuno dumblių ir beržų rėtos tyrimai. Beržų rėtos tyrimus galime laikyti virusologijos tyrimų pradžia Lietuvoje. Jie nepraradę reikšmės ir šiuolaikinio mokslo šviesoje. Už mokslinius darbus 1938 m. universitetas suteikė Liudui Vailioniui ekstrordinarinio profesoriaus vardą.

1926 m. Vailionio iniciatyva buvo sudaryta lietuviško Botanikos žodyno, nes botaninė terminologija buvo nenusistovėjusi, parengimo komisija, jis pats jai pirmininkavo. Darbas buvo neapmokamas, bet mokslininkas ir jo bendraminčiai dirbo su užsidegimu. Per 12 metų žodynas buvo parengtas. Kadangi niekas žodyno leidimo nefinansavo, L.

Kauno botanikos sodas. XVIII a. Godlevskių pastatyti Fredos dvaro rūmai, centrinis pastatas

Vailionis išleido jį savo lėšomis, dargi pasiskolinęs pinigų. Mokslininkas nemažai prisidėjo prie gamtos mokslų populiarinimo, spausdino straipsnius gamtamokslinė tematika Lietuvos periodikoje. Jis paskelbė apie evoliucijos teoriją du reikšmingus straipsnius, sukėlusius Lietuvos šviesuomenėje nemažą atgarsį.

Gamtininko užmojai buvo dideli, jis buvo ištikinęs, kad universitetui būtinas Botanikos sodas. Vailionis ir Rėgelis parengė sodo projektą, jis buvo apsvarstytas Matematikos – gamtos fakulteto posėdyje, jam pritarta. Vieta sodui pasirinkta Fredoje ir 1923 m. jis atidarytas, direktoriumi paskiriamas K. Rėgelis. Botanikos sodas ne tik tapo puikia studentų mokymo baze, bet ir viena gražiausių Kauno vietų, kurią labai mėgo lankyti miestelėnai. Po ankstyvos Liudo Vailionio mirties norėta sodą pavadinti jo vardu, bet okupacija ir karas sutrukdė tai padaryti.

1921 m. pradeda veikti Lietuvai pagražinti draugija, kurios įkūrimu rūpinosi J. Tumas-Vaižgantas, L. Vailionis, T. Ivanauskas, H. Ivanauskienė, P. Matulionis. Juos galime laikyti gamtosaugos pradininkais Lietuvoje. 1926 m. Lietuvoje jau veikė 30 draugijos skyrių. Draugijos nariai organizuodavo medelių sodinimo šventes, gamtos apsaugos savaitės. Dažną pavasarį profesorius su studentais gamtininkais rengdavo medelių sodinimo akcijas. Taip buvo apsodinami Nemuno krantai, Kamšos miško pakraščiai ir kt. vietovės.

Liudo Vailionio biografijoje labai reikšmingą vietą užėmė veikla Šaulių sąjungoje, įkurtoje 1919 m. liepos mėnesį. Rugpjūtį grįžęs į Lietuvą, Vailionis tuoj pat įsijungė į jos veiklą, beveik 20 metų buvo vienu iš jos vadovų. Jis 1924 m. išrenkamas sąjungos vicepirmininku, po kelerių metų – pirmininku, kelerius metus redagavo „Trimtą“. Svarbus jo vaidmuo Klaipėdos sukilime. Šaulių sąjungos narių sudaryto Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto narys Vailionis vienas pirmųjų iškėlė mintį, kad prijungti Klaipėdą prie Lietuvos galima tik sukilimu. 1923 m. sausio mėnesį vykusio sukilimo išdavoje Klaipėda ir Klaipėdos kraštas tapo Lietuvos teritorijos dalimi. Už savo veiklą Šaulių sąjungoje jis buvo apdovanotas Šaulių žvaigždės ordinu (1931 m.), Gedimino III laipsnio ordinu (1932 m.)

Liudas Vailionis, gyvendamas Lenkijoje, gyvenimo draugės nepasirinko ir šeimos nesukūrė. Tai lėmė jo apsisprendimas lietuvybei. Tarp savo artimųjų ir bičiulių jis matė, kad mišrioje šeimoje sunku išlikti lietuviu, kaip tai atsitiko jo vyresniajam broliui, keliems jaunystės draugams. 1924 m. jis susipažino su Janina Opanavičaitė, inteligentiška, išsilavinusia mergina, baigusia Martyno Yčo gimnaziją Voroneže. 1925 m. vasarą jiedu susituokė. Gimė dvi dukros – Danutė ir Rytė. Žiemą šeima gyvendavo nuomajamuose butuose mieste, o pavasarį, kai baigdavosi mokslo metai, ir vasarą, iki rudens, savo sodyboje, esančioje septyni kilometrai nuo Kauno. 1922 m., vykdant žemės reformą buvo

parceliuojamos Marvos dvaro žemės. Vailionis nusipirko nepilnus 6 hektarus apleistos dvaro žemės, pastatė gyvenamą namą, ūkinius pastatus ir pradėjo sėkmingai ūkininkauti. Nuo Varžos upelio, tekančio pro išigyto sklypo pakraštį, pavadino ją Varžupiu. Kaimynystėje – Obelynėje įsikūrė bičiulis profesorius T. Ivanauskas. Varžupį profesorius panaudojo ir mokomajam darbui, jame buvo sklypeliai studentams, atliekantiems savo tyrimus.

Nenutraukė profesorius ryšio ir su savo tėviške – Mizarais. Vasaromis su šeima važiuodavo į savo gimtinę paviešėti. Finansiskai rėmė ūkininkaujantį brolių, leido jo sūnų į mokslą. Moksliniams tyrimams reikalingus beržų sodinukus atsivežė iš Mizarų ir pasodino Varžupyje. Du didžiuliai baltakamieniai beržai ir dabar tebeauga Varžupyje.

Visuomeninio ir pedagoginio darbo krūviai, maksimalizmas visose srityse atsiliepė profesoriaus sveikatai. Jis vis nerasdavo laiko poilsiui, artimiesiems tvirtindavęs, kad kai pabaigs vieną ar kitą darbą, tada ilsėsis. O darbų buvo begalės... Atsiliepė ir persirgta maliarija, mokymosi metų nepritekliai. Profesoriaus sveikata labai sušlubavo 1938 m. rudenį, tik prasidėjus mokslo metams. Sukaupęs visas jėgas jis dar porą mėnesių dirbo, po to atgulė. Gruodžio pabaigoje pats savo noru pasitraukė iš universiteto. Jėgos vis labiau silpo. Garsus chirurgas Vladas Kuzma operavo ligonį, tai nepadėjo, nes piktybinė liga buvo labai pažengusi. Apie paskutiniąsias profesoriaus Liudo Vailionio gyvenimo dienas autorė rašo: *Paskutinį savo gyvenimo sekmadienį prof. Z. Žemaitis atnešė jam žydintį hiacintą. Už lango pasigirdo iš šulinio semiamo vandens teškenimas. Tėvas pratarė: „Kaip norėčiau tą vandenį semti“. Paprašė paduoti hiacintą į rankas. Traukė gėlės ir žemės kvapą sakydams: „kad pagyvenčiau dar porą metų, kad gėlės žiedų matyčiau amžinai...“ Pirmadienio popietė jam buvo paskutinė. Atėjo aplankyti artimiausi draugai: I. Končius, Z. Žemaitis ir T. Ivanauskas. Atvyksta kunigas Kapočius, sakosi tuoj išvykštas į Romą ir prieš tai noris aplankyti sergantį profesorį. Tėvas dar pasako mamai: „Ką jis man gali padėti.“ Visi palieka Tėvą vieną su dvasininku. Šiam išvykus ir jau gėstant sāmonei Tėvas neaiškiai lyg ryšį su šiuo pasauliu, kartoja dukrų vardus: Danutė, Rytutė... Danutė, Rytutė...“ (ten pat, p. 200–201)*

Profesorius Liudas Vailionis išėjo 1939 m. vasario 27 d. Jo palaikai buvo kremuoti. Urna su profesoriaus pelenais ilsisi Kauno Tabariškių kapinėse. Greta palaidota jo žmona Janina, mirusi 1994 m.

Liko profesoriaus darbai, jo su bendraminčiais įkurtas universitetas, davęs pradžią visai Lietuvos aukštojo mokslo sistemai, sukurta Lietuvos botanikų mokykla. Klesti ir žaliuoja Botanikos sodas, po Nepriklausomybės paskelbimo atkurtos Lietuvai pagražinti draugija, Šaulių sąjunga. Visiems profesoriaus Liudo Vailionio nuveiktiems darbams apibūdinti geriausiai tiktų romėnų poeto Horacijaus žodžiai: „Exegi monumentum“. □

JUOZAPĖLIS (IV)

Dokumentinė apysaka apie meilę, kovą ir žūtį bunkerių tamsoje

(skiriu partizanų ryšininkėms)

EUGENIJUS IGNATAVIČIUS

Tęsinys. Pradžia 2012 m. balandžio 7 d. „Kultūroje“

STIRNA – ALGIMANTO APYGARDOS ĮGALIOVINĖ

Šarūnas vizito didžiajame bunkeryje metu pasiūlo Stirnai pakeisti Astrą, kuri jau buvo išaiškinta – toliau toje pačioje vietoje jai tęsti veiklą būtų pernelyg rizikinga. Stirna sutinka imtis apygardos įgaliotinės pareigų ir persikelia į Šarūno bunkerį, kuris buvo įrengtas tame pačiame Šimonių miške, netoli „Polišės“ sovchozo (tarybinio ūkio).

1948 m. gegužės pabaigoje Stirna gauna vieną svarbiausių užduočių – nugabenti Aukštaitijos vadų pasitarimo protokolą bei pranešimą į Žemaitiją ir susitikti su partizanų vadu J. Žemaičiu – Luku.

Partizanų įstatuose nurodoma, kad apygardos vado įgaliotinė turi būti itin patikima ir išsilavinusi asmenybė, turėtų specialų dokumentą, pagal statutą galėtų perduoti ne tik žodinius nurodymus, vadovybės įsakymus, bet išklausių vado nuomonę, diskusijų metu su kitais vadais būtų iniciatyvi, pareikštų savo nuomonę, darytų įtaką sprendimams ir pasiektų bendrų išvadų. Į tolimas vieto-
ves įgaliotinė siunčiama labai retai – kartą per metus ir tik ypatingais atvejais. Jos nešamas paketas negali sverti daugiau kaip 50 gramų, kad grėsmės atveju galėtų jį čia pat sunaikinti ar net praryti.

Stirnai patikėtas ryšio punktas – Tauragės apskritis, Skaudvilės valsčius, Pavarių kaimas, pas valstietį Mažeiką, slapyvardžiu Vasaris.

Stirna įveikia tolimą kelionę pakeleivin-gais sunkvežimiais, pėsčiomis, pavėžinta valstiečio brikeliu. Suradusi Pavarių kaime gyvenantį Vasarį, ji kreipiasi slaptažodžiu „Jūros bangos“. Tik po šeimininko atsakymo „Ramios, ramios“, įsitikinus, kad pateko pas savus, pasako norinti susitikti su Luku Ši kartą jai tenka laukti bunkeryje dvi dienas, kol po antrosios, naktį į Mažeikos namus atvyksta Lukas, lydimas apsaugos – Ričardo, Heraldio ir Henriko. Įteikusi paketą ir žodinius pranešimus Lukui, kitą dieną praleidžia su jas aptardama svarbiausius klausimus ant Ančios upės kranto. Svarbiausia tema – parti-zanų Naujosios vadovybės sukūrimas. Ji per-duoda Mažrimo ir Šarūno nuomonę, kad jie, ši pasiūlymą apsvaistę, pritaria ir sutinka steigti Naująją vadovybę. Tuo metu J. Žemaitis puoselėjo partizanų jėgų suvienijimo planą – organizuoti su-važiavimą, kuriame dalyvautų visų Lietuvos apy-gardų atstovai. Vakaro pasisveikindamas Lukas jokio atgalinio paketo neįduoda, tik paprašo, kad perduotų vadams Šarūnui ir Miškininui, jog jie per-imtų į savo rankas Rytų Lietuvos vadovavimą ir iš-rinktų atstovus į Naująją vadovybę.

Grįžti iš Žemaitijos Stirna neskuba: ji užsuka pakeliui pas draugus, aplanko mamą, kuriai pasi-sako, jog tebedirbanti Svėdasų vaistinėj. Paskui užaina į Atžalyno rinktinę pas Krivį, sužino, kur dabar yra jos mylimasis OS viršininkas Svajūnas. Su juo nuolat susirašinėja. Svajūnas rašo ne tik ro-mantiškus meilės laiškus, bet ir kuria eilėraščius mylimosios garbei, vadindamas ją Sparnuote, taip-gi rašo dainų tekstus ir vykdo OS pareigas rink-tinės štabe. Su Svajūnu ir kovos broliu Arūnu susi-tinka tik po keliolikos dienų pas žinomą ryšinin-kę Teklę Vaičiūnaitę Gudelių kaime, Šiaulių ra-jone.

Susitikimas su Svajūnu – retas įvykis, vaini-kuojamas naujienomis, eilėmis ir meilės prisipaži-nimais. Nes juodu gyvena ir užduotis vykdo skir-tingose vietovėse. Vienas apygardos štabe tvarko dokumentus, rašo eiles ir straipsnius pagrindžio spaudai, o ji – nuolat kelionėse ryšių reikalais. Drauge keliauti retai pavyksta. Išgirdusi patį poetą deklamuojant jos garbei sukurtą eilėrašį „Spar-

nuotė“, Stirna išgyvena palaimą, trumpam pa-miršta rūsčią tikrovę.

Jauna širdis ilgėjos saulės,
Baltų pavasario žiedų,
Ir šaukdavo kažkas vardu
Iš paslaptingojo pasaulio.
Ir rudenį, kai verkė gojai,
Kai lenkėsi beržai gelsvi,
Tartum svajonė nuostabi,
Balta sparnuotė atplasnojo.
Ir nepaleisiu tavo rankos,
Kaip kad Tėvynės mylimos
Nepalikau varguos vienos,
Nors audros lyg pašėlę trankos.
Tava siela man lyg tvirtovė
Įgalina toliau kovot
Ir viską viską paaukot
Tėvynės laisvei ir gerovei.
Ir kai einu per naktį juodą,
Meldžiu į Viešpatį už du.
Kad vestų tuo keliu slidžiu,
Palaiminės mus ir paguodės.
Žydės vėl vasaros ir gėlės,
Ir mes, lyg kūdikiai maži,
Bėgiosim pievose basi
Šypsosis skaisčios ašarėlės.

(Iš eilėraščių rinkinio „Kovų keliu žengiant“)

Visus iš mylimojo gautus laiškus Stirna stro-piai renka ir slepia pas pusbrolių Antaną Vilimą,

Vilimų namas Radviliškyje, buvęs ryšių punktas

gyvenantį Radviliškyje. Šeimininkas juos drauge su poeto Svajūno eilėraščiais, sudėjęs į stiklinį in-dą, užkasa sode. O Svajūno drauge su Stirna para-šytą pjesę paslepia tetos klėtyje. Deja, per užmarš-tį pradangina.

VILTIES LAIŠKAI

Vytauto Šniuolio-Svajūno laišakai Izabelei bele-trizuoti, kupini romantinio polėkio, laisvės ilgėji-mosi, melancholijos, perduoda jaunos partizanų kartos, išugdytos tautine – katalikiška dvasia nuo-statas, atspindi jų moralę, aukštus siekius.

Keletas ištraukų iš jo laiškų, rašytų 1947–1949 metais:

„[...] Atėjai išsidraikiusiais nuo skubėjimo plaukais, laisve ir saulėtų laukų platybėmis dvelkiančiu, į tolį nukreiptu žvilgsniu, atnešdama mums dalelytę neprieinamo pasaulio ir prarastų jaunystės dienų juoko atgarsius. Iš karto laikiausi rezervuotai. Juk tarp mūsų tokia neperžengiama bedugnė. Niekada nedrįsau lygintis su Tavimi, tiek žmonių ir pasaulio mačiusia mergina. Aš pilkas ar-tojo sūnus, liūdesys ir melanholioj nugrimzdęs vie-nišas partizanas, kuriam daug kas negalima – draudžiama garsiai kalbėti, laisvai vaikščioti, puo-tauti, mylėti... Kodėl? Kodėl kitiems galima?

Tavo nuoširdi ir nepaprastai įdomi kalba, lais-vas broliškas elgesys mane labai paveikė. Sunku bu-vo skirtis, tačiau žinojau, kad mes dar susitiksim ir

galbūt tapsime draugais. Kalbėjom įvairiausiom te-mom ir pamačiau, kad mūsų sielos turi daug pa-našumo...”

„Tavo mintys artimos manosioms, tokios gili-os ir dvelkia nepaprastu pasiaukojimu, kilnumu ir kuklumu, kad man darosi gėda, pagalvojus apie sa-vo mintijimą ir darbus, nes dažnai sučiumpu save nugrimzdusį egoistinėse svajonėse ar svetimų sielų analizavime...”

„Taip viską išsprendė toji nuostabi kelionė vin-giuotu takeliu ir naktis per sudrėkusį sniegą, kurios niekada negalėjau tikėtis šiose šešėlių ir sutemų gaubiamose dienose. Padarė mano sielai tokį išpūdį ir įnešė tiek saulėto džiaugsmo. {...}

{...}...tylėti negaliu, nes, laikui bėgant, daraisi man kaskart brangesnė ir artimesnė. Ypatingai po šios naktinės kelionės, plačiašakių eglių išimena-muose keliuose, suokiant viršūnėse vėjams, žygiuo-jant po aukštų tirštų debesų dengiamu dangumi. Dainavo pušys, pritardamos mūsų sielų maldai ir kelias pasirodė visiškai trumputis...Ir kai Tu išny-kai balzganos nakties horizonte, apsigrižęs nuskubėjau... Norėjosi viską nusimetus bėgti nesustojant, kad tik ištrūkus iš šių klaikimų ir mus persekiojan-čių šešėlių, paimti Tavo ranką ir, atsiplėšus nuo šios purvu ir ašaromis sutryptos žemės, kilti kaskart aukšty-n į žydruosius tolius, kur tokios ryškios mir-gančios žvaigždės, kur galima klausyti vyturio dai-nos, gėrėtis auksinės saulės spindėjimu ir harmo-ninga sielų malda garbinti gerąjį Visatos kūrėją, kuris taip nuostabiai mus myli ir leidžia net ir aud-rų sūkuriuose pajusti laimės valandas...”

„Sunku rašyti, kai pavasario žingsniai pa-stebimi jau laukuose, o klevų kraujas gaivina ištroškusius. Jis atėjo taip anksti ir lygiai neti-kėtai, kaip ir mūsų susidūrimas, kaip ana, ste-buklingoji naktis ir po to suskambėję kaskart artimesni ir nuostabesni mūsų sielų bendravi-mo darnūs akordai. Tada buvo toks metų ru-duo, koku tegali būti tik vienas gyvenime, ne-žiūrint žemėje siaučiančių audrų ir tai, kad tarp manęs ir tavęs tokia milžiniška klaiki ri-ba, sielos, lyg du kūdikiai, susikibę rankomis, skrieja į žydruosius tolius.” (1948.03.02.)

„Šventės buvo liūdnos. Juk aš viską su-prantu, kodėl tavęs čia nebuvo, nors tam turė-jai daugiausia teisių. Visi, be išimties, ginklo broliai Tavęs pasigedo... Tikiu, kad Kristus mūsų neapleis ir už visą patirtą vargą bei kan-čias atlygins dienomis, kurių niekas neapri-bos ir neturės teisės nutraukti mūsų sielų har-moningos melodijos. Telaimina Tave Dievas

Tavo keliuose ir tesaugo linksma ir skaisčią, lyg tą pavasario žibuoklę, būsimos laimės dienas. Tarp kitko, ir mano motinai Tu labai patikai. Sudie. Per-duodu per IDA* linkėjimus. 1948.03.29”

„Žinau, kad aš, beteisį šios žemės klajūnas pa-vogiau iš tavęs tai, kas kiekvieno tikro žmogaus gy-venime yra brangiausia ir gali būti atiduodamas tik vieną kartą. Tavo nevaržomos jaunystės dienos ir sielos ramybė tapo staiga nelauktai sudrumsta. Tavo jautri siela visuomet išpėdavo, laikydavosi rezervuotai. Tu branginai save tyruose išaugusių kuklių, gyvenimo šalnų nepaliestą gėlę...Taip, gyve-nimas yra klastingas ir, jei teisingai mąstau, negali nesukelti Tavo sieloje abejonių...”

„[...] Ir ką beveiki, ar liūdi, linksminiesi, ar ben-drauji su žmonėmis, tai nepavydžiu ir nemanau trukdyti, nes žinau, kad niekur ir niekada manęs nepamiršti, o Tavo liūdesys yra ir mano liūdesys, ly-giai, kaip Tavo džiaugsmas – ir mano džiaugsmas.

[...] Sakai, kad Viešpats neatleidžia tai, ką žmo-gus atleidžia. Taip, už nusikaltimus pasigailejimo nėra ko tikėtis, ypatingai už sielų apsvaiginimą ir nuodijimą... ėjau vingiuotais keliais, pats savo siela patyriau gyvenimo klastą, tačiau, matyt, Viešpats taip norėjo, kad tapčiau Jo sūnumi ir vargų bei kan-čių ugnimi išdegino molinį indą, mano sielą pa-versdamas iki skambėjimo...”

* Svajūno sesers, ryšininkės Birutės slapyvar-dis

Tęsinys kitame numeryje

Mano vardas – Marytė

Atkelta iš 3 psl.

Iš malkinės pasirodo Renatė. Ji neša glėbelį malkų, bet jos dėmesį patraukia nuo malkinės ar daržinės stogo nukarę varvekliai – jų daug, jie kabo tarytum slibino dantys.

Renatė numeta malkas ant žemės ir žiūri į varveklus, ji liečia vieną varveklį, paskui pakelia galvą ir žiūri į debesis.

Renatė griebia malką ir ima linksmiai daužyti varveklus, jie dūžta vos skimbtelėdami.

Netikėtai iš kažkur išnyra pusgirtis Mikita, jis išgąsdina mergaitę.

A čto ty zdes dielajės? A?

Renatė net aikteli iš netikėtumo. Ji atsisuka ir išsigandusi žvelgia į Mikitą, rankoj laiko malką.

Čto dielajės? A? Pasakyk, kas tu tokia? Tu vokietka, vokietka? Pasakyk Heil Hitler! Pasakyk Heil Hitler! Ar girdi? Tu – vokietė.

Mano vardas – Marytė.

Aš žinau, kad tu vokietė, aš tave galiu nušaut, aš turiu šautuvą, galiu nušaut.

Mano vardas – Marytė.

Ne, tu vokietė. Sakyk Heil Hitler!

Mikita jau laiko mergaitę už gerklės, kitoje jo rankoje – pistoletas. Akys pasruvusios krauju. Renatė dūsta, bet bando sakyt vis tą pačią frazę: „Mano vardas – Marytė”.

Per kiemą bėga Antanas. Atbėga prie stribo ir mergaitės, griebęs Mikitą atplėšia nuo vaiko, atima pistoletą, priremia prie malkų rietuvės, tarp varveklių.

Ko tu nori iš mergaitės? Ko tu nori, gyvuly? Ar mažai tau mano tėvas padėjo? Dirbai pas jį, gyvenai kaip užantyje, ar mažai mes tau padėjom? Sakyk, gyvuly.. sakyk, spaudžia Mikitą Antanas.

Aš tik pajuokavau, aš tik pajuokaut norėjau,

Antanai. Aš nieko nenorėjau...

Jeigu dar kartą paliesi mano vaiką, aš tave užmušiu.

Antanas iš pistoleto išima šovinius ir sviedžia į sniegą, pistoletą numeta Mikitai.

Nebijok, nebijok, dukrele, jis tavęs nelies, daugiau nebelies, sako Antanas. Einam į pirkia.

Jie nueina, o Mikita nulydi juos žvilgsniu, atrodo, kad jis verkia girtom ašarom.

Kas čia? Ko norit? Ko reikia?

Čia aš, Mikita. Atidaryk, reikia pasikalbėt, atidaryk...

Miegamojo tarpdury pasirodo ir Stasė.

Vėliau ateina iš savo kambario ir Elzė.

Antanas nueina į priemenę, atšauna sklendę, įsileidžia Mikitą, abu eina į virtuvę.

Bėkit, bėkit, jums reikia susirinkt viską ir bėgt – šianakt jus veš.

Kažkas apskundė jus dėl tos vokietukės... Tikrai ne aš, tikrai ne aš... Antanai, tikrai ne aš... Tik jūs paskubėkit, dar kartą sako Mikita ir skuba į priemenę, dingsta naktyje.

Stasė bučiuoja Renatę, peržegnoja ją, tada atplėšia langelį, padeda mergaitei pralįsti pro jį laukan ir ragina verkdama, bėk, dukrele, bėk, tegu Dievas tau padeda. Ir prisimink mane, prisimink mane ir Antaną...

Tarytum paukščio akimis: kieme stovi stribų sunkvežimis. Šalia – keli ginkluoti stribai. Iš namo išeina Antanas ir Stasė, jie krauna į mašiną ryšulius, patys sulipa į priekabą ir susiglaudę stovi.

Pasigirsta klyksmas – klykia Elzė.

Ji pasirodo tarpdury, niekur nenori eiti.

Stribų vadas spiria stipriai į užpakalį, ir ji griūva nuo laiptelio į kiemą, išsidrebia tiesiai ant pilvo.

Lipk tu, kurva nebliovus!

Elzė keliai, keliais eina prie stribų vado, verkdama bučiuoja stribų kojas, rauda balsu.

Aš nekalta, aš nekalta, ne aš tą vokietką priėmiau, ne aš, kodėl man Sibiras, kodėl man Sibiras, pone karininke, kodėl man, aš nekalta, aš sakiau, kad ta mergiotė vokietka, aš sakiau, kad ją reikia vyti lauk, aš sakiau jiems, ne aš ją namo parsivežčiau, ne aš ją parvedžiau, pone karininke, pasigailėkite, pasigailėkite, aš juk laiku pranešiau, aš neslėpiau, aš žinau, kad reikia juos registruot, tuos vokitukus...

Smūgis šautuvo buože į veidą nutildo Elzę, ji nukrenta be balso ant žemės, veidas kruvinas.

Iš mašinos iššoka Antanas, jis kelia Elzę, padeda įlipti į sunkvežimį. Elzė atsigavusi, ima raudoti, bet jau tyliai, beviltiškai.

Stasė apkabina Elzę, atsargiai šluosto kruviną veidą, šalia ir Antanas, jie susispaudę sėdi priekabos kampe.

Sunkvežimis pajuda, tolsta iš kiemo.

Jau nebegalima atskirti nei Stasės, nei Elzės, nei Antano, įsuka tolumoje į keliuką, matyti tik jo šviesos.

Renatė brenda mišku, girdi sunkvežimio garsą, pro medžius nudryksta mašinos prožektorių šviesos.

Tai toks pat sunkvežimis, koku veža tremtin Stasė ir Antaną, bet gal ir ne tas pats.

Renatė žiūri į pravažiuojantį pro šalį, burzgiančį ir užiantį kledarą, jos akys neatspindi nieko – nei baimės, nei pykčio.

Alvydas Šlepikas. *Mano vardas – Marytė*. Romanas. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012. – 184 p. □

Stasio Džiugo kūrybinis palikimas

Atkelta iš 5 psl.

*Aš esu lietuvis, Lietuvos sūnus,
Aš žinau garbingus jos laikus senus.
Myliu Nemunėlį, jos Neris dukra,
O prie jos sostinė Lietuvos tikra.*

„Jau išeivijos pradžioje Stasys Džiugas gana regimai buvo užšokęs ant mažiesiems skaitytojams skirtos literatūros kelio, tik vėliau per anksti padėjęs plunksną” – pastebima „Lietuvių egzodo literatūroje”. Pradžia buvo gana ankstyva, nes rašytojas dar Hanau stovykloje redagavo ten leistą laikraštėlį „Gimtinės žiburėliai”, kūrė ne vien eilėraščius, bet ir eiliuotas pasakas bei išgalvotas

legendas proza. Taip į anuometinio jauno skaitytojo rankas, beje, Džiugui jau persikėlus į Ameriką, pateko trys gražiai išleistos Džiugo knygelės: „Kiškučio vardinės” (1953 m. ir antroji laida 1976 m.), „Keturi valdovai” (legendos apie keturis metų laikus, 1955 m.) ir „Neklauzados” (1959 m.). Visos jos dailininkės Vl. Stančikaitės labai gražiai iliustruotos.

Tačiau tomis trimis knygutėmis autorius savo kūrybinį gyvenimą ir baigė. Pasukęs visuomeninio – bendruomeninio darbo keliu, kur darbininkų irgi labai trūko, kūrybai neberado laiko. Juk reikėjo dar ir duoną pelnyti, o koks kūrėjas, ypač rašytojas, iš lietuviškos kūrybos išeivijoje gyvena? Ir dabar tik begalime džiaugtis nors ir nelabai gausiu, bet visgi brandžiu 1919 m. gruodžio 6 d. Juodkėnuose, Girkalnio valsčiuje gimusio, 2011 m. kovo 26 d. Čikagoje mirusio poeto-prozininko Stasio Džiugo palikimu. Tačiau ką jis reiškia? Ypač šiandien? Pradėkim žvilgsnėliu į praeitį.

Tada tai buvo tiesiog neįkainojamas tautinis turtas. Žinoma, tik išeivijoje, kurioje vyko kieta kova už lietuvišką žodį kaip tautinio jaunimo ugdymo pagrindą. Lietuvoje šios knygutės buvo tabu – okupantas per mokyklas ir visais kitais galimais būdais grūdavo savąjį *homo sovieticus* dvokalą. Tačiau už Lietuvos ribų Stasio Džiugo kūryba paplito po visas lietuviškas mokyklas, lietuviškai vaikus auginančias šeimas visuose lietuviškuose telkiniuose Vakarų pasaulyje. Jo eilėraščius vaikai skaitė, deklamavo, dainavo. Ir ne tik pagal kompozitorių sukurtą muziką, bet ir pagal mamų pritaikytas kitų dainelių melodijas, nes daugybė šių kūrinų buvo dainingi.

Bet kaip šiandien? Nors ir nežinau, bet spė-

2004 metų Lietuvių rašytojų draugijos premijų šventės laureatai. Iš deš.: Stasys Džiugas, Česlovas Senkevičius ir skaitovė Sofija Jelionienė.

B. Kronienės nuotr. iš „Draugo” archyvo

čiau – Tėvynėje vargu? Nes joje lietuviškas tautinis auklėjimas iš mokyklų pašalintas, tautas naikinantis kosmopolitizmas paslėptas po kažin kokio neaiškaus, neva pilietinio auklėjimo šydu. Aišku, tokios „piršlybos” neaplenkia nė išeivijos. Pasiteiravau ir sužinojau, kad Čikagos lietuviškoje mokykloje Jaunimo centre Stasys Džiugas visgi dar žinomas. Mokyklos bibliotekoje yra jo knygučių. Daugiau vartojamas nauju pavadinimu 2003 m. išleistas rinkinėlis „Kiškis neša dovanų”. Žinoma, nors gal šiek tiek mažiau, poetas ir Maironio mokykloje, Lemonte. Bet manau, to nepakanka. Stasio Džiugo lietuvišku tautiškumu bei patriotizmu stipriai dvelkianti kūryba, ypač poezija, lietuvių literatūros pamokose turi būti viena tarp pirmaujančių. Net ir Lietuvoje. Išeivijoje tai būtų tikroviškiausias lietuvių tautinės gyvybės išlaikymo kelrodis, o Lietuvoje – rimta atspara lietuvių tautą naikinančiam kosmopolitizmui. □

